

АНОТАЦІЯ

Филик О.З. Особливості та наслідки політики європейського мультикультуралізму (на прикладі Великої Британії). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія». – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2022.

У дисертаційній роботі здійснено огляд, структуризацію та систематизацію особливостей і наслідків феномена та політики мультикультуралізму у Великій Британії, зокрема на тлі європейського досвіду мультикультуралізму та загалом різних підходів до управління соціальним і культурним розмаїттям. Це відображено в процесі та за результатами розв'язання поставлених дослідницьких завдань, зокрема: охарактеризування історіографічних і теоретико-методологічних параметрів виділення, визначення, дослідження, концептуалізації і предметної сфери поняття (теорії), політики (практики) та загалом тематики мультикультуралізму в світі, Європі і, зокрема, у Великій Британії; аналізу еволюції, атрибутів, детермінант і меж становлення, періодизації та чинного розвитку соціального й культурного розмаїття та теорії, політики і практики мультикультуралізму у Великій Британії; виокремлення та впорядкування політичних, громадянських, етнонаціональних, ідеологічних, ідентичнісних, міграційних, расових, релігійних, освітніх та інших аспектів, контекстів, виявів, складових, детермінант і наслідків феномена й політики мультикультуралізму як механізму управління розмаїттям у Великій Британії; відстеження й узагальнення переваг і дефектів, наслідків і значення теорії, політики й практики мультикультуралізму у Великій Британії та прогнозування ризиків і перспектив їхнього розвитку й трансформації, зокрема у формі інтеркультуралізму та постмультикультуралізму, в тому числі на тлі

європейського досвіду управління розмаїттям та підготовки і реалізації «Брекзиту». При цьому, метою дисертаційної роботи загалом було визначено виділення, аналіз, структурування і систематизацію особливостей концептуалізації, предметної сфери, охоплюваності, еволюції, ознак, детермінант і рамок становлення й розвитку, аспектів, контекстів, виявів, складових і наслідків теорії, практики та політики мультикультуралізму у Великій Британії.

Тематика дисертації актуальна з кількох причин. По-перше, сучасний світ та Європа є дуже глобалізованими, а тому в них постійно інтенсифікуються спектр, напрями і різновиди міграцій та перехрещення різних форм соціальних і культурних ідентичностей та відмінностей, які, відповідно, вимагають політичної відповіді, врегулювання й управління, зокрема у форматі політики асиміляції, інтеграції, мультикультуралізму або космополітизму тощо – зі спеціальним вибором у кожній країні. По-друге, на цьому тлі особливої уваги заслуговує проблема становлення й управління культурним та соціальним розмаїттям, головню в формі політики мультикультуралізму, у Великій Британії чи загалом у Сполученому Королівстві (перша безумовно є «ядром» другого, чим не виключено специфіки Північної Ірландії), адже вони: завжди намагалися характеризуватись і позиціонуватись «острівною» винятковістю та відокремленістю від континентальної Європи; найтриваліший час номінально та фактично залишалися колоніальною і навіть імперською державою в Європі з суспільно-політичним і світоглядним впливом далеко за межі цієї частини світу; були та залишаються (до вступу, після вступу і після виходу з Європейського Союзу) специфічними за своєю особливою міграційною політикою, а відтак і значною соціальною та культурною гетерогенністю. Доповнюється це тим, що Сполучене Королівство є єдиною державою, яка дезінтегрувалась з Європейського Союзу, у тому числі з причин і чинників соціального та культурного розмаїття. Додатково тема актуалізується і тим, що вона є дуже добре розробленою у вже наявних, головню західних – передусім британських, – наукових доробках, а тому дисертаційна робота націлена на їхне

цілісне й рівностороннє охоплення та систематизацію і перенесення в українську політичну науку та практику.

Враховуючи все це, об'єктом дисертаційної роботи постали витoki, особливості, параметри, проблеми та наслідки управління соціальним і культурним розмаїттям у Великій Британії на тлі загальноєвропейського досвіду. Своєю чергою, предметом дослідження були особливості та наслідки феномена, теорії і практики політики мультикультуралізму у Великій Британії. Просторово й географічно дисертаційна робота стосується найперше проблематики особливостей та наслідків політики мультикультуралізму у Великій Британії або в цілому і дещо ширше у Сполученому Королівстві, однак на тлі варіативного загальноєвропейського досвіду управління соціальним і культурним розмаїттям, тобто країн Європи у її найширшому розумінні, але передусім з наголосом на країнах Західної Європи. У часовому сенсі ж робота покрила проблематику управління соціальним і культурним розмаїттям та, зокрема, політики мультикультуралізму у Великій Британії здебільшого від кінця Другої світової війни (і тільки подеколи від початку ХХ століття) до перших років після «Брекзиту» – виходу Сполученого Королівства з Європейського Союзу, – а якщо точніше, то впродовж 1945–2021 років. Саме на цій підставі у дисертаційній роботі здійснено спробу розглянути, впорядкувати і систематизувати періоди, особливості й ефекти розвитку та реалізації політики мультикультуралізму у Великій Британії на тлі загальноєвропейського досвіду управління культурним розмаїттям. Врешті, методологічну основу дисертаційної роботи склали загальнонаукові чи загальнологічні методи, а також спеціальні або специфічні й емпіричні методи політичної науки і загалом соціальних та поведінкових наук, у тім числі порівняльний, структурно-функціональний, системний, спостереження, аналіз документів, ситуаційний аналіз, аналіз публічної політики і суспільно-політичного дискурсу тощо. А теоретико-методологічно ж дослідження комбінує історичний, інституціональний, нормативно-ціннісний, соціал-конструктивістський, біхевіоральний та соціологічний підходи. Завдяки широкій методології

продемонстровано намагання забезпечити максимальну всебічність й охоплюваність розв'язання поставлених дослідницьких завдань.

Наукова новизна отриманих у дисертаційній роботі результатів комплексно полягає в тому, що багатосторонньо і різноаспектно виокремлено, схарактеризовано, структуровано та систематизовано особливості виділення та концептуалізації, предметну сферу й охоплюваність, еволюцію, параметри, детермінанти і межі становлення та розвитку, аспекти, контексти, вияви, складові і наслідки (зокрема переваги й дефекти) теорії, практики і політики мультикультуралізму у Великій Британії. Відтак у ході студій сформульовано результати та зроблено аргументовані висновки, які розв'язують поставлені у дослідженні наукові завдання, зокрема:

- аргументовано, що: чим більше розвивається мультикультуралізм, тим більше він критикується та модифікується незалежно від специфіки партійно-ідеологічного спектра тієї чи іншої країни; чим більша частка та чисельність населення різних типів і груп меншин, тим складніші проблеми мультикультуралізму як способу управління соціальним і культурним розмаїттям. Відтак зафіксовано, що мультикультуралізм – це спосіб інтеграції, результатом якого може бути успіх або невдача, але який завжди спрямований на відділення певних меншинних груп і заохочення цього зі сторони держави, хоча й у межах пошуку соціальної єдності, солідарності та рівності. З огляду на це, мультикультуралізм завжди націлений на розроблення тих чи інших моделей демократичного громадянства і конституціоналізму, а загалом на ідеали прав людини й громадянина, хоча й переважно у груповому контексті. Тому мультикультуралізм проблематичний, коли конфлікти між різними групами (більшості та меншості) щодо цінностей і їхньої інтерпретації не можуть бути розміщені у межах певної соціальної структури й загрожують індивідуальним (а не груповим) правам людини і громадянина;

- констатовано, що поточно європейська і британська теорія часто не збігаються і відстають від політичної практики мультикультуралізму, хоча до початку XXI століття ситуація розгорталася навпаки. Відповідником цього на

практиці слугує розуміння британського мультикультуралізму передусім як надзвичайної політики, політичного проекту та переговорного порядку, які охоплюють стратегії, маневри, інституції, дискурси і практики, що свідомо звертаються до мультикультурної реальності та сигналізують про управління соціальним і культурним розмаїттям. Теоретично ж це виявляється у тому, що мультикультуралізм неминуче оскаржується і привласнюється з різних цілей у різних контекстах та залежно від різних політичних обставин;

- вмотивовано, що: європейський і, зокрема, британський мультикультуралізм не гомогенний, безальтернативний і однорідний, а позначається парадоксальністю, адаптивністю та політизованістю теоретизування й упорядкування соціального і культурного розмаїття, зокрема в межах тематики імміграції та на стику взаємодії з асиміляціонізмом, інтеграціонізмом, космополітизмом, секуляризмом і глобалізмом; мультикультуралізм у Великій Британії і Європі гетерогенний, багатокомпонентний, полісемічний, дискурсивний і неодмінно політизований, але найчастіше розуміється як політичне, суспільне та регулятивне пристосування держави і титульної більшості до соціально й культурно диференційованих груп меншин (передусім іммігрантів) і навпаки; британський мультикультуралізм своєрідний і винятковий у європейському розрізі, адже він дуже невпорядкований та несистематизований і фокусується на різних проблемах залежно від обставин та політизації контексту;

- доведено, що мультикультуралізм у Великій Британії сформувався, поширився та інституціоналізувався випадково і як наслідок хаотичних імміграційних процесів, невпорядкованих «расових» відносин та відносного консенсусу, безвиході й навіть апатичності основних політсил, однак надалі з різних причин розвивався політично раціоналізовано, соціально орієнтовано, критично зумовлено і в напрямі поступового звуження. Відтак британський мультикультуралізм структурно та в поступі плавно перейшов від імперської орієнтованості спершу до «нормалізованого» і лімітованого національного громадянства, а згодом (у форматі постмультикультуралізму або

інтеркультуралізму) ребалансувався до конструкції поєднання асиміляціонізму, соціальної згуртованості й інтегративності, через що характеризується роздвоєною і взаємно суперечливою політико-правовою базою з приводу контролю імміграції та «расових» відносин навіть на тлі розвитку концепції монокультурного британства;

- обґрунтовано, що надмірно статичний, фіксований, штучний, формалізований, абстрактний, обмежений, маніпулятивний, політизований і навіть «комерціалізований» британський мультикультуралізм теоретично і практично спроможний маскувати й реалізовувати різні форми та вияви соціальної, економічної, політичної, культурної, гендерної й іншої нерівності, відмінностей та ворожнечі серед груп у суспільстві, а тому й надалі повинен ребалансуватися і трансформуватися не в напрямі «множинного монокультуралізму» чи «мозаїчної множинності», а в руслі ефективнішої соціальної інкорпорації й згуртованості і громадянської інтеграції та перехрещення культурних відмінностей у форматах постмультикультуралізму чи інтеркультуралізму;

- простежено, що чим більше розвивалися й інституціоналізувалися теорія і політика мультикультуралізму у Великій Британії, тим більше вони зазнавали критики і трансформацій на тлі терористичних актів з початку XXI століття, світової фінансово-економічної кризи, європейської імміграційної кризи, «Брекзиту» тощо. Саме тому доведено, що попри заклики до згортання політики мультикультуралізму і фіксування його критики й колапсу у політичному дискурсі, номінально і законодавчо, враховуючи мотиви політичних акторів, мультикультуралізм у Великій Британії лишається чинним, хоч і далі піддається теоретичній, концептуальній, політичній і практичній переоцінці, оновленню, ребалансуванню, «відбілюванню» й модифікації – у руслі згуртованості, постмультикультуралізму, інтеркультуралізму і подолання небезпек політизації ісламу.

Теоретичне значення дисертації полягає у тому, що її положення, змістовне наповнення, узагальнення та висновки можуть бути безпосередньо

використані в подальшому розвитку проблематики управління соціальним і культурним розмаїттям, причому не лише у Великій Британії, а й в інших мультикультурних країнах Європи, у тому числі в Україні, навіть якщо вони не послуговуються саме політикою мультикультуралізму. А тому матеріали дослідження можуть бути застосовані в інших наукових працях з подібним об'єктом і предметом дослідження. Крім того, текст і підготовані в межах дисертаційної роботи публікації можуть бути залучені для створення або подальшого розвитку різних начальних курсів у закладах вищої освіти України й інших країн світу. Практичне же значення дисертаційної роботи полягає передусім у тому, що її матеріали можуть бути застосовані для вдосконалення законодавства і владно-управлінського процесу в тих чи інших країнах, зокрема в Україні, а також щодо управління соціальним і культурним розмаїттям в умовах сучасності. Врешті-решт, політичний досвід Великої Британії з приводу управління соціальним і культурним розмаїттям можуть взяти на озброєння політичні партії та загалом політичні актори й структури влади тих або інших країн, особливо якщо вони прагнуть маневрувати у політичному процесі та просувати цінності й пріоритети захисту передусім національної ідентичності тощо.

Ключові слова: соціальне і культурне розмаїття, мультикультуралізм, політика мультикультуралізму, асиміляція, інтеграція, ідентичність, імміграція, громадянство, релігія, «расові» відносини, соціальна згуртованість, Велика Британія, Сполучене Королівство.

ABSTRACT

Fylyk O.Z. Features and consequences of the politics of European multiculturalism (on the example of Great Britain). – Manuscript.

The thesis for a scientific degree of the philosophy doctor in the field of knowledge 05 «Social and Behavioral Sciences» on the specialty 052 «Political Science». – Ivan Franko National University of Lviv. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2022.

The thesis reviews, structures and systematizes the features and consequences of the phenomenon and politics of multiculturalism in the UK/Great Britain, in particular at the background of the European experience of multiculturalism and different approaches to the management of social and cultural diversity in general. This is reflected in the process and results of solving the research tasks, in particular: to characterize theoretical, methodological and historiographical parameters of selection, definition, conceptualization, research and subject area of the concept (theory), politics (practice) and in general the theme of multiculturalism in the world, in Europe and, in particular, in Great Britain; to analyze the evolution, attributes, determinants and limits of the formation, periodization and current development of social and cultural diversity and the theory, politics and practice of multiculturalism in the UK/Great Britain; to identify and put in order political, civic, ethno-national, ideological, identity, migration, racial, religious, educational and other aspects, contexts, manifestations, components, determinants and consequences of the phenomenon and politics of multiculturalism as a mechanism for managing diversity in the UK; to trace and summarize the advantages and disadvantages, consequences and significance of the theory, politics and practice of multiculturalism in the UK and to forecast the risks and prospects of their development and transformation, in particular in the form of interculturalism and post-multiculturalism, including at the background of the European experience of diversity management and preparation as well as implementation of «Brexit». Thus, the purpose of the thesis was to identify, analyze,

structure and systematize the features of conceptualization, subject area, coverage, evolution, features, determinants and frameworks of the formation and development, aspects, contexts, manifestations, components and consequences of the theory, practice and politics of multiculturalism in the UK.

The topic of the thesis is relevant for several reasons. For the first, the modern world and Europe are very globalized, and therefore this fact constantly intensifies the spectrum, directions and types of migrations and the intersection of different forms of social and cultural identities and differences, which, accordingly, require a political response, regulation and management, in particular in the format of the politics of assimilation, integration, multiculturalism or cosmopolitanism, etc. – with a special choice in each country. For the second, the problem of the formation and management of cultural and social diversity, mainly in the form of the politics of multiculturalism, in Great Britain or in the United Kingdom in general (the former is certainly the «core» of the latter, which does not exclude the specifics of Northern Ireland) deserves special attention, because this country: always tried to be characterized and positioned by «island» exclusivity and separation from the continental Europe; for the longest time nominally and actually remained a colonial and even imperial state in Europe with its socio-political and ideological influence far beyond this part of the world; was and remains (before accession, after accession and after leaving the European Union) a precise case in its specific migration policy and thus in its significant social and cultural heterogeneity. This is complemented by the fact that the United Kingdom is the only country that has disintegrated from the European Union, including for the reasons and factors of social and cultural diversity. In addition, the topic is actualized by the fact that it is very well developed in the existing, mainly Western – especially British ones, – scientific researches. Therefore, the thesis is aimed at their holistic and equitable coverage and systematization and transferring into Ukrainian Political Science and practice.

With all this in mind, the origins, features, parameters, problems and consequences of the management of social and cultural diversity in the UK at the background of the European experience were the object of the dissertation. In turn, the

features and consequences of the phenomenon, theory and practice of multiculturalism's politics in the UK were the subject of the study. Spatially and geographically, the thesis deals primarily with the features and consequences of the politics of multiculturalism in the UK or in general and somewhat more broadly in the United Kingdom, but at the background of the varying European experience in managing social and cultural diversity, i.e. at the background of Europe in its broadest sense, but above all with an emphasis on the countries of Western Europe. In chronological terms, the research covered the problems of management of social and cultural diversity and, in particular, the politics of multiculturalism in Britain mostly from the end of World War II (and only occasionally from the early XX century) till the first years after «Brexit» – disintegration of the United Kingdom from the European Union, – or, more precisely, during 1945–2021. It is on this basis that the thesis attempts to consider, organize and systematize the periods, features and effects of the development and implementation of the politics of multiculturalism in the UK at the background of the European experience in managing cultural diversity. Finally, the methodological basis of the thesis was composed by general or logical methods, as well as by special, specific and empirical methods of Political Science or Social and Behavioral Sciences in general, including by comparative, structural, functional, systemic methods, observation, document analysis, situational analysis, public politics analysis and socio-political discourse, etc. Lastly, the study theoretically and methodologically combines historical, institutional, normative, social constructivist, behavioral and sociological approaches. It is thanks to a fairly broad methodology that the efforts to ensure the maximum comprehensiveness and coverage of the solution of the research tasks set in the thesis have been demonstrated.

The scientific novelty of the results obtained in the thesis is that the author of the study multifacetedly isolated, characterized, structured and systematized the features of the selection and conceptualization, subject area and coverage, evolution, parameters, determinants and boundaries of the formation and development, aspects, contexts manifestations, components and consequences (including advantages and disadvantages) of the theory, practice and politics of multiculturalism in Great Britain.

Therefore, the author in the course of the studies formulated the results and made reasoned conclusions that solve the scientific tasks set in the research, in particular:

- argued that: the more multiculturalism develops, the more it is criticized and modified regardless of the specifics of the party-ideological spectrum of a country; the larger the share and population of different types and groups of minorities, the more complex are the problems of multiculturalism as a way to manage social and cultural diversity. Thus, multiculturalism is a way of integration that can result in success or failure, but which is always aimed at separating certain minority groups and encouraging them by the state, albeit within the search for social unity, solidarity and equality. In view of this, multiculturalism is always aimed at developing certain models of democratic citizenship and constitutionalism, and in general at the ideals of human and civil rights, albeit mainly in a group context. Therefore, multiculturalism is problematic one, when conflicts between different groups (majorities and minorities) over the values and their interpretation cannot be placed within a certain social structure and threaten individual (rather than group) human and civil rights;

- stated that European and British theories currently often do not coincide and lag behind the political practice of multiculturalism, although by the beginning of the XXI century the situation was the opposite one. Corresponding to this in political practice is the understanding of British multiculturalism primarily as an emergency politics, political project and negotiation order, encompassing strategies, maneuvers, institutions, discourses and practices that consciously address the multicultural reality and signal the management of social and cultural diversity. Theoretically, this is manifested in the fact that multiculturalism is inevitably challenged and appropriated for different purposes in different contexts and depending on different political circumstances;

- motivated that: European and, in particular, British multiculturalism is not homogeneous, no alternative and homogeneous one, but is characterized by paradoxicality, adaptability and politicization of theorizing and ordering of social and cultural diversity, in particular within the theme of immigration and at the junction of interaction with assimilationism, integrationism, cosmopolitanism, secularism and

globalism; Multiculturalism in Great Britain and Europe is heterogeneous, multicomponent, polysemous, discursive and necessarily politicized one, but is often understood as a political, social and regulatory adaptation of the state and the titular majority to socially and culturally differentiated minority groups (especially of immigrants), and vice versa; British multiculturalism is unique and exceptional one in the European context, as it is overly disordered and unsystematized and focuses on different issues depending on the circumstances and the politicization of the context;

- proved that multiculturalism in the UK was formed, spread and institutionalized by chance and as a result of chaotic immigration processes, disordered «racial» relations and relative consensus, hopelessness and even apathy of major political parties and actors, but later for various reasons it developed politically rationalized, socially oriented, critically conditioned and in the direction of gradual narrowing. As a result, British multiculturalism structurally and gradually moved from imperial orientation first to «normalized» and limited national citizenship, and later (in the format of post-multiculturalism or interculturalism) rebalanced to the construction of a combination of assimilationism, social cohesion and integrationism. Therefore, multiculturalism is currently characterized by a bifurcated and mutually contradictory political and legal framework regarding immigration control and «racial» relations, even at the background of the development of the concept of monocultural Britishness;

- argued that overly static, fixed, artificial, formalized, abstract, limited, manipulative, politicized and even «commercialized» British multiculturalism is theoretically and practically capable of masking and realizing various forms and manifestations of social, economic, political, cultural, gender and other inequalities, differences and hostility among groups in society. Therefore, multiculturalism must continue to be rebalanced and transformed not in the direction of «multiple monoculturalism» or «mosaic multiplicity», but in the direction of more effective social incorporation, cohesion, civic integration and the intersection of cultural differences in the formats of post-multiculturalism or interculturalism;

- observed that the more the theory and politics of multiculturalism is developed and institutionalized in Great Britain, the more they were criticized and transformed at

the background of terrorist acts from the beginning of the XXI century, the global financial and economic crisis, the European immigration crisis, «Brexit» and so on. That is why it has been proven that despite the calls for the curtailment of multiculturalism and the fixation of its critique and collapse in political discourse, multiculturalism in the UK, given the motives of political actors, nominally and legally remains valid. Although multiculturalism continues to be subjected to theoretical, conceptual, political and practical reassessment, renewal, rebalancing, «bleaching» and modification – in line with cohesion, post-multiculturalism, interculturalism and overcoming the dangers of the politicization of Islam, etc.

The theoretical significance of the thesis is that its provisions, content, generalizations and conclusions can be directly used in the further development of the management of social and cultural diversity, and not only in the UK, but also in other multicultural European countries, including in Ukraine, even if they do not use the politics of multiculturalism. Therefore, the research materials can be used in other scientific papers with a similar object and subject of research. In addition, the text and publications prepared within the thesis can be involved in the creation or further development of various courses in higher education institutions of Ukraine and other countries. The practical significance of the thesis is primarily that its materials can be used to improve legislation, governance and power management process in certain countries, including in Ukraine, as well as to manage social and cultural diversity in contemporary times. Finally, the UK's political experience in managing social and cultural diversity can be embraced by political parties, political actors and government structures of certain countries in general, especially if they seek to maneuver in the political process and promote the values and priorities of protecting primarily national identity, and so on.

Keywords: social and cultural diversity, multiculturalism, politics of multiculturalism, assimilation, integration, identity, immigration, citizenship, religion, «racial» relations, social cohesion, Great Britain, the United Kingdom.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації (5):

Наукові статті, опубліковані у періодичних наукових фахових виданнях України (3):

1. Филик О. Особливості та моделі управління інтеграцією, культурним розмаїттям і політики мультикультуралізму в країнах Європи // Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2021. Вип. 37. С. 206–215.

2. Филик О. Політика мультикультуралізму в освіті: теоретичні особливості та практичні вияви у Великій Британії // Регіональні студії. 2021. № 25. С. 57–65.

3. Филик О. Проблемні аспекти та критика політики мультикультуралізму в країнах Європи // Регіональні студії. 2021. № 27. С. 69–76.

Наукові статті, опубліковані у періодичних наукових фахових виданнях інших держав (2):

1. Fylyk O. Features of the formation and current state of development and management of cultural and social diversity in the United Kingdom // Studium Europy Srodkowej i Wschodniej: Wydawnictwo Wyzszej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie. 2021. Nr. 16. S. 35–53.

2. Fylyk O. Formation and effects of the politics of multiculturalism's development: historiographical context on the European background // Studium Europy Srodkowej i Wschodniej: Wydawnictwo Wyzszej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie. 2021. Nr. 15. S. 206–217.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації (6):

1. Филик О. Місцева проблематика в рамках політики мультикультуралізму у Великій Британії // Влада і управління. 2021. № 8. С. 95–103 (Міжнародна наукова конференція «Муніципальні читання імені Антона Кохановського» (Чернівці, 17–18 листопада 2021 р.).

2. Филик О. Моделі управління культурним розмаїттям та політики мультикультуралізму в Європі // III Всеукраїнська науково-практична конференція

«Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональні виміри» (Івано-Франківськ, 27–28 травня 2021 року). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. С. 706–714.

3. Филик О. Рамки та вияви дефектів і критики політики мультикультуралізму в Європі // Україна і Центральна Європа: історія, політика, культура: Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції «Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті впливу гібридної війни, виборчих процесів, прав національних меншин та пандемії Covid-19» (Ужгород, 24 вересня 2021 р.). Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2021. С. 249–252.

4. Филик О. Релігійна, мовна, національна та расова ідентичності як предметна сфера дослідження теорії і практики мультикультуралізму у світі // Політичні партії і вибори: українські та світові практики: зб. ст. і тез за результатами п'ятої міжнародної наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 28 листопада 2020 року / за ред. А. Романюка і В. Литвина. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. Вип. 5. С. 365–371.

5. Филик О. Специфіка, параметри і наслідки протиставлення мультикультуралізму та мультикультурності у Великій Британії // Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні питання розвитку суспільних наук у XXI столітті» (Львів, 6–7 грудня 2021 р.). Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2022. С. 88–92.

6. Филик О. Феномен мультикультуралізму та його протиставлення іншим формам управління соціальним і культурним розмаїттям: теоретичний контекст // Всеукраїнська науково-практична конференція «VIII Методологічні читання – Розвиток політичної науки в Україні: сучасні методологічні тренди та практичні виміри (пам'яті професора Валерія Миколайовича Денисенка)» (Львів, 10 грудня 2021 р.) / за наук. ред. Г. В. Шипунова. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2022. С. 83–84.